

ЈАСНА АТАНАСИЈЕВИЋ, ПРОФЕСОРКА ПМФ

Економски аспект пројекта Јадар

Веома је тешко да се заузме став „за“ или „против“ пројекта Јадар без располагања свим чињеницама потребним за економску анализу. Да би се оваква одлука, поред бенефита за саму компанију, целовито сагледала, развијене земље користе анализу трошкова и користи, којом се, поред приватних трошкова и прихода компаније, новчано вреднују и трошкови и евентуални приходи за остатак заједнице – друштвени трошкови и користи. Да би одлука била друштвено прихватљива, потребно је да коначан збир свих приватних и друштвених трошкова и користи буде позитиван. Уколико су негативни ефекти на остатак друштва приватне инвестиције толики да надмашују профит инвеститора, потребно је предвидети додатна улагања, којим се на различите начине умањује штета за друштво (нпр. унапређењем технологије) или компензују штете за заједницу (нпр. кроз бољу комуналну инфраструктуру, разне локалне садржаје) како би се пројекат учинио прихватљивим.

Код сваког великог пројекта као што је изградња рудника штете су неминовне, али је циљ да се број оштећених грађана сведе на минимум и да они буду адекватно компензовани. Да ли има простора за тако нешто – да се повећа улагање приватног инвеститора, а да се улагање и даље исплати – не можемо прецизно знати јер немамо јавно доступне детаље бизнис плана. Међутим, с обзиром на величину резерви и квалитет руде, о којима се говори, на светске тржишне трендове (цена литијума је за годину дана порасла за 70 одсто) и велики талас улагања у зелену економију, вероватно да има простора. Тим пре што је најављених неколико десетина милиона евра улагања у заштиту животне средине несразмерно вредности капиталног улагања у сам рудник од око 1,5 милијарди евра, јер добра пракса из развијених земаља налаже да та улагања буду приближно једнака. Корист за Србију у виду нових запослених (око 1.000 са све радницима у периоду изградње, према званичној брошури Рио Тинта), прихода у буџет од рудне ренте (око седам милиона евра годишње, према наводима са скупа у САНУ) и улагања у локална археолошка истраживања од 500.000 долара, веома је скромна. Она се може увећати стратешким фокусом у оквиру активне индустријске политике на развоју читавог ланца производа у Србији, који се технолошки надовезују на литијум као сировину.

Да би се што објективније израдила поменута економска студија упитно је да ли поседујемо у Србији одговарајућу експертизу и искуство (као што неспорно поседујемо у другим областима техничких аспеката пројекта које су биле разматране на скупу у САНУ). У оваквим околностима је можда добро решење да се студија повери стручњацима међународног кредибилитета и угледа. Анализа се заснива на великом броју претпоставки и процена (ефеката) те је стручна расправа којом би се провериле, по потреби „изазвале“ заузете претпоставке, методологија као и оцењени ефекти, нужан корак у изради овакве платформе за одлучивање и преговарање о развојним пројектима попут рудника Јадар. Другим речима, да би било „зрело“ за заузимање става „за“ или „против“ пројекта, потребно је не само да имамо чињенице о самом пројекту већ и да дискутујемо о мање или више добро сагледаним ефектима ових чињеница на друштво, економију и биодиверзитет.

Ауторка је професорка на Департману за математику и информатику ПМФ Универзитета у Новом Саду, координаторка Еразмус+ пројекта *Креирање и анализа јавних политика*

на свету где се експлоатација литијума разматра у плодној земљи, али је Португалија од тога недавно одустала, због пораста свести о размерама трајне деградације земљишта и озбиљног загађења животне средине“, објашњавају стручњаци.

Да све наведено постане још упитније, САНУ скреће пажњу на нове начине обезбеђивања алтернативних извора енергије који ће заменити литијумске батерије, популарне због енергетских перформанси, а одбоје због утицаја на екологију. „Моментално највише обећавају натријум-јонске батерије, сличне по карактеристикама са литијумским, а далеко повољније с обзиром на то да је натријум у природи заступљенији 1.000 пута више од литијума, његова производња је јевтинија, а ефекат експлоатације има далеко мањи утицај на околину“, кажу стручњаци. Зато, при доношењу коначне одлуке о реализацији пројекта Јадар, надлежни морају да имају у виду да се ери литијума назире крај. Пут чистијим технологијама утире и пример Тојотиног модела аутомобила *Мираи* који се покреће на водоник, сагоревањем воде у „мотору“.

Узимајући у обзир критичка разматрања пројекта Јадар, онако како је конципиран и представљен у доступним документима, уочљиво је да инвеститор и пројектанти нису сагледали сву комплексност социјалних и еколошких проблема и опасности, до којих би довело отварање рудника, поручују из САНУ. „Чињенице и запажања изнета у овом допису аргументовано доказују многе недоречености пројекта и начина решавања погубног утицаја на животну средину овог дела Србије, уколико би дошло до његове реализације“, изричито су академици.

У том смислу, из добронамерно изнетих критичких ставова јасно проилази да би пројекат Јадар требало озбиљно преиспитати и изложити новој процени економске и еколошке оправданости и целисходности, како за државу, тако и за, дугорочно гледано - локално и регионално становништво, што је у овом случају најважније за доношење ваљане и праведне одлуке у вези са предложеним пројектом, апелују стручњаци. За сада на њихове апеле нема одговора из Владе и од ресорне министарке.

ДРАГАНА НИКОЛЕТИЋ